

مارئيءَ جو تور ۽ اڃ جو نوجوان

(منهنجو تور تلن ۾ ائون هت بندياڻي)
هر ڪو سالڪ پروڙي سگه آهرا

هوندو آهي. مارئيءَ جي خوشحاليءَ جو خواب ۽ اُن خواب کي پيڄڻ جو جيڪو طريقو عمر سومري ٺاهي رکيو آهي بڻي آفاقي تصور آهن ۽ ٻنهي جو ذڪر شاه سائينءَ مارئيءَ جي وائڻن ۾ ڪيو آهي:

وطن مون ملير، قضا آنديس ڪوٽ ۾.
چانگ پينديس پريئن سين، پاڻر جو پئيرا!
هاڃو ڪنو همير باله نئي ٿو بند ۾.

پنهنجي پرين سان گڏجي پاڻر جي پئير پيڻ جومارئيءَ جو هيءُ خواب اهڙو ٺاهي جنهن کي اڻ ٿيڻو چئي سگهجي. پنهنجن جي پيسان رهڻ جي سڏ ۽ فطرت جي طرفان جيڪي ساديون نعمتون مليل آهن انهن کي استعمال ڪرڻ جي خواهش، اهي سڌون اهڙيون ٺاهن جن جي ڪري ٻين جي حقن سان هٿ چراند ڪرڻي پوي. ٻين کان ٿري ڪاڻڻ پيڻ ۽ واپرائڻ جي سڏ ڪرڻي پوي يا ٻين جي مال، ڪپڻ ۽ ڪاڇ ۾ اڪيون وجهڻ جي سڏ هجي. پر استحصال ڪندڙ قوتن، هاڃو ڪندڙن کي مارئيءَ جي هڙي معصوم خوشي به پسند ناهي: "هاڃو ڪنو همير باله نئي ٿو بند ۾".

مارئيءَ جي هن تور کي ٻن پاسن کان اڏڪايون ۽ رنج رسيا آهن. هو هڪڙي پاسي يا اختيار، ماڻهن "عمرن" وٽان ظلم ۽ ڏاڍ جو هدف بنجندا رهيا آهن، جيڪي هميشه انهيءَ ڳڻتيءَ ۾ هوندا آهن ته محڪوم قوم جي نوجوانن کي آئندڙي جسماني توڙي ذهني طور اهڙو مڃو، نٿو ۽ وانجهو ڪري وجهجي جو اڳتي هلي ڪو حاڪمن لاءِ مسئلو پيدا نه ڪن مجازي طرح ڌاريان حاڪم پراون ٻارن کي ذهني توڙي جسماني طور ڪهي ٿا ڇڏين: (يدلجون اُبنائهم) هنن جي ذهني نشوونما ڪرڻ وارا سڀ طريقا، سڀ ادارا سڀ ڪيت اهڙا ته اڃا ڪري ٿا ڇڏين جو نوجوانن کي نڪي پاڻر جو خيال ٿو رهي، نڪي پئير جي سڏ ۽ سڏ ٿي رهي هوندي ته سڏ ٿيندي. نوجوان مارئيءَ جي نسل کي بي سڏ هڻڻ جي انهيءَ سطح تي آڻڻ لاءِ عمر کي گهڻا مامرا منڊا پيا آهن ۽ اهي منڊ منڊي رهيو آهي، اهي گهڙ گهڙي رهيو آهي جنهن سان مارئيءَ جي تور

هڪ وڏي شاعر جو ڪمال اهو آهي ته سندس ڳايل قصي کي هر ڪو پڙهندڙ يا ٻڌندڙ پنهنجي علمي ۽ فڪري گهرائي سارو ۽ پنهنجي وٽ آهر سمجهي ۽ پروڙي سگهندو مارئيءَ جي قصي کي جنهن نموني شاه عبداللطيف ڀٽائي عليه رحمته ڳايو آهي، اُن کي به مختلف سطحن تي ٻڌي يا پڙهي ۽ سمجهي سگهجي ٿو. اُن مان هڪڙي سطح وارا ماڻهو رڳو ڪهاڻيءَ جو حظ وٺندا ۽ اهو سمجهندا ته اهو قصو اُن مارئيءَ جو پيو هلي جيڪا ملير ۾ ڪيت سين جي مڱيندي يا ڪنوار هئي ۽ جنهن کي عمر بادشاه ڪڍي ويڃي پاڻ وٽ ڪوٽ ۾ بند ڪيو هو، ۽ جيڪا قيد ۾ رهي به مارئيءَ ۽ ملير کي ساريندي رهي، محلن ۽ ماڙين ۾ رهي ريشم ۽ ڪيمخواب پهرڻ نه قبول ڪيائين.

انهيءَ ساڳيءَ ڪهاڻيءَ کي ٻيءَ سطح تي ائين سمجهي سگهجي ٿو ته مارئي آزاد روح آهي جنهن کي روحن جي دنيا مان نڪري، لکني مطابق هن قيد الماءَ، پاڻيءَ جي بند، ۾ اچي رهڻو پيو آهي ۽ اصل وطن لاءِ واهائي رهيو آهي.

اڃائي ٽيءَ سطح تي مارئي هيءَ سر زمين آهي جنهن جي هٿن ۾ هٿڪڙول، پيرن ۾ پيڊون ۽ ڳچيءَ ۾ ڳٽ آهن ۽ زماني جي ڌارئين حاڪم جي ڏاڍ ۽ ڏمر، جور ۽ جبر هيٺ رهي هنجھون هاري رهي آهي ۽ انتظار ۾ آهي ته ڪڏهن ٿيون اهي زيربون ڀڄن ۽ اميد اها رکيو ويئي آهي ته منهنجي آه اها ڪڏهن ڪيرائيندي ڪوٽ کي.

اڃائي چوٿين سطح تي مارئي هر زماني جي نوجوان جو روح آهي. مارئي نوجوان تهئي، نوجوان تور يا نئين نسل جو روح آهي جيڪو هميشه هر زماني ۾ پنهنجي وطن، پنهنجي سماج ۽ پنهنجي شخصي آزاديءَ جي متعلق وڏا خواب ڏسندو آهي، پر سندس چوگرد جيڪو سياسي، سماجي ۽ فڪري وايو منڊل ڏسڻ ۾ ايندو آهي، سو ٻوسٽ ۽ بندي خاني وارو، همت ٽوڙيندڙ، حوصلو ڇڏندڙ، ۽ آزادي ڪسيندڙ

جو اخلاقي، ذهني ۽ فكري ڏيوالو نڪري
 منڊجي رهيا آهن، ٻئي پاسي انهن مامرن جي
 نتيجي ۾ مارئيءَ ۽ سندس ٽور ۽ مارئيءَ سندس مارن
 جي وچ ۾ فاصلا پيدا ٿي رهيا آهن. انهن جي وچ ۾ نه
 رڳو جسماني مسافت جا مفاصلا وڌي رهيا آهن، پر
 سندن وچ ۾ هڪ ذهني، فكري، آدرشي ويڇو وڌي
 رهيو آهي سندن وچ ۾ هڪ فاصلو، هڪ ڪاهي، هڪ
 گهٽپ آهي جيڪو روزان روز وڌي رهيو آهي. انهيءَ
 خيال جي ٻنهي پهلوئن کي، حاڪم جي جور ۽
 پنهنجن سان ويڇي، جي ڳالهه کي شاه سائينءَ
 مارئيءَ جي واتان هٿين ادا ڪيو آهي:
 ”هڪ عمر منڊيا مامرا، ٻٽو مارو ٿر ٿيوار“

انهن ٻنهي اهاڪين، ٻنهي رنجن جو نتيجو اهو نڪتو
 آهي جو ويچارن نوجوانن توڙي مارن ٻنهي کان
 ”خوشي ۽ خوراڪ ويچارن وسري.“ اهڙي طرح ملير،
 مارو ۽ مارئي تنهي جي وچ ۾ فاصلا پئجي ويا آهن.
 مارئيءَ جا مارن ۽ ملير وارن سان جيڪي مسئلا
 آهن اهي مختلف نوعيت جا آهن. سڀني سان مشترڪ
 مسئلو ته ذهني، فكري ۽ آدرشي فاصلي جو آهي.
 جيڪڏهن جسماني طرح هڪ ٻئي جي پيرسان رهن ٿا
 يا ته به فڪري طرح هڪ ٻئي کان ڪوئون ڏور آهن.
 هڪ ٻئي سان اٿس ويهڻ، ڳالهائڻ ٻولھائڻ هوندي به
 هڪ ٻئي جي فڪر ۽ آدرش کي سمجهي ٿا سگهن:
 ”ڪي اوڏائي ڏور.“ اهو انهيءَ ڪري آهي ”جو هڪ
 عمر منڊيا مامرا، ٻٽو مارو ٿر ٿيوار.“

نوجوانن مان هر هڪ پنهنجي پاڻ کي انهن
 ٻنهي قيدن ۾ محسوس ڪري ٿو ۽ سڀڪو پاڻکي انهن
 ڪوٺين ۾ اڪيلو سمجهي ٿو، اهو سمجهندي ته شايد
 آئون ئي اڪيلو آهيان جيڪو هيءُ قيد ڪاٽي رهيو
 آهيان. جيئن مارئيءَ جي واتان شاه سائين نوجوان
 نسل طرفان وڏي آواز سان چوي ٿو.

- آءٌ بندياڻي بند ۾ ڪي بند بڻا؟
- منهنجو ٽور تلن ۾ آءٌ هت بندياڻي.
- هن کي لوه لطيف چئي هو ڪاڙو منجه ڪلن.

نوجوان نسل، مارئيءَ جي ٽور، کي اهو احساس آهي
 ته ڏاڍن جي ڏاڍاين کي هوند هو ڪيئن به ڪري سهي
 وڃن، منهن ڏئي وڃن، پُر جي رڳو سندن ماروڙن،
 سندن سانگيڙن کي سندن ساروئي هجي، جيڪڏهن
 سندن اُٻائڻ جو هٿ مٿن هجي! ڏارن جي بند کان
 وڌيڪ اديت ڏيندڙ پنهنجاپ کان ويڇو آهي. اها
 ڳالهه مارئيءَ جي واتان تمام سهڻي، واضح ۽ موثر
 طريقي سان ادا ڪئي وئي آهي:
 جي ڪر لڏائون ته بنديءَ بند نه سارو،
 ماروڙن آئون، جڪس وييس وسري.

هن قيدياڻي جي نظر ۾ هن بند جي تڪليف اهڙي
 ڏکوئيندڙ نه هجي ها جيڪڏهن ماروڙا سندس خبر
 چار، سڌ سماءُ يا ڪر پيالهن ها. پر مارئيءَ جي
 نسل کي محسوس ٿو ٿئي ته اسانکي پنهنجي مٿن
 مائين، سائين سنگتين، بزرگن ۽ وڏن وساري ڇڏيو
 آهي. اها ڳالهه ٻين لفظن ۾ شاه سائينءَ مارئيءَ جي
 نسل طرفان مارئيءَ واتان چورائي آهي:

لنگڙباري لوءِ ۾ جنين لءِ ٿياس،
 تنين تر جيترو پلڪ نه پڇيياس،
 جهروڪن جهروڙوڪ هنيون، ڪوئين آئون ڪنياس،
 مارن منجه مياس. نات ماڙين ماريس ڪين ڪي.
 مارئيءَ جو ٽور، نوجوانن جو هر نسل، پنهنجي
 سانگيڙن کي چوي ٿو ته اوهان جي منجه، اوهان
 جي، غلط فهمين، ناسازين، اڻوڻين مونکي ماريو
 آهي، نه ته هي ڪوئيون هي ماڙيون، هي جهروڪا
 مونکي هيسائڻ وارا ناهن. مارئيءَ جي هن ٽور کي
 اهو شديد احساس آهي ته جن مارن ۽ جهانگيڙن لاءِ
 پاڻ لنگڙباري ٿي، قيد ۾ وڃي تن عمر جي ڏاڍ جي
 ڊپ ڊپ کان، پنهنجي ساه جي ڊپ ڊپ کان، پنهنجي عزت
 جي ڊپ ڊپ کان وري پڇا به ڪانه ڪئي ته ڪهڙي بند ۾
 منهنجي ڪيئن حياتي پئي گذري. اڳتي مارئيءَ جي
 واتان شاه سائين مارئيءَ جيڏين ۽ مارئيءَ جيڏن
 جي تصوير هٿين ٿو چئي:

ماڙين ماريس ڪين ڪي، ميسر مارن لاءِ،
 ”ڪر لهندا ڪڏهين منهنجي اچي ماءُ!“

سانبيڙن سڌاءِ، ويٺو واجه وجهي هنيون.
 ماروڙن ۽ سانگيڙن وٽان پانت پانت جون
 اهاڪيون ۽ منجهون، مهڻا ۽ ميارون پهچي رهيون
 آهن. سانگيڙن مان هڪڙا ته اهي آهن جيڪي
 پنهنجي هيٺائيءَ جي ڪري لاچار آهن ۽ مارئيءَ جي
 سار لهڻ لاءِ عمر ڪوٽ تائين پهچڻ جي همت ٿا ساري
 سگهن.

ٻيا وري اهڙا به سانگيڙا آهن جيڪي مارئيءَ جي
 ٽور، نئين ٿيڻ، سان ازلئون ڪونه ٺهن جو هنن پنهنجا
 مفادات شروع کان ئي ڏاڍن ۽ ڏاڍڪندڙن پر ماريت
 واريءَ ڌر سان لائي ڇڏيا آهن، هنن انهن کي
 پرواه ڪانهي ته ملير وارن تي ڪو سڪار ٿو اچي يا
 ڏڪار ٿو اچي، ڪو مينهن پوي ٿو يا ٿو پوي، سندن
 ملڪ ۾ سانگيڙن ۽ ڏوٿيڙن جي قوت گران، روزگار
 جا ڪي مواقع آهن يا ناهن:

ڌربائين ڌار، جي ويڊي وڻ جدا ڪئا،
 تن سڪن ڪهڙا سار ته ڪ انا مينهن ملير ۾!
 اهي بي ساڃاها سڪل ڪائن وانگي آهن جن جا
 اندر مري چڪا آهن، پنهنجي پراڻي جي ڪا
 ساڃاه ڪانه آهن، مارن جي ڏک سک جي ڪا ڳڻتي

آهي. زمين ۽ ويا: سان فطري تعلق جيڪو هڪ غير فطري بي تعلقيءَ ۾ بدلجي ويو آهي. اهو انهيءَ ڪري آهي جو اختيار وارن، عمر جهڙن حاڪمن، عدل ۽ انصاف تي هلڻ بدران، رعيت جي سار سنڀال لهن بدران، انهن جي حقن جي حفاظت ڪرڻ بدران، انهن جي حقن تي پاڻ ئي ويهي ڏاڙا هنيا آهن. انهيءَ ڪري سانگيٽڙن ۽ جهانگيٽڙن مان پنهنجي آسودگي، بچاءَ، تحفظ ۽ سيڪيورٽيءَ جو احساس ختم ٿي ويو آهي.

جه سي لوڙاڻو ٿئا، جنين پيرهن،
مارو منجه ٿرو: رهي رهندا ڪيترو.

جه سي لوڙاڻو ٿئا، جنينءَ سنڌيءَ ڏير،
ماروٿڙا فقير: ڪنهن در ڏيندا ڏانهڙي!

ماروٿڙن جي جان کي جڏهن جوکو آهي، جڏهن قوت گذران جا موقعا مٿن بند آهن، تڏهن پنهنجي نچن جي ڏهني فڪري ۽ آدرشي واڌ ويجه ۽ نشوونما جي متعلق سوچڻ ويچارڻ بدران هو ساه کي بچائڻ ۽ پيٽ ڀرڻ جي چڪرن ۾ ئي مصروف رهجي ويا آهن.

آجي ٿين جي واٽ

اهڙيءَ صورتحال ۾ مارئيءَ جي نور لاءِ ڪوٽن مان آجي ٿيڻ جو ڪهڙو طريقو آهي؟ ڪهڙو طريقو آهي جو مارئي، ملير مارو وري ٿئي پاڻ ۾ سرچي سرهاڻين؟ جڏهن به ڪو تور ظلم ۽ ڏاڍ کان تنگ ٿي ڪوٽن جي ڪرڻ ۽ ڪيرائڻ جو رستو ڳولهڻ شروع ڪندو ته سڀ کان اول انهيءَ نور کي پنهنجي ذاتي يا شخصي اخلاق جي تربيت ڪرڻي پوندي. نوجوان نسل ۾ اهي اخلاقي گڻ پيدا ٿيڻ گهرجن جن جي ڪري مارئي سڃاڻي وڃي ٿي. مارئيءَ جي شخصي اخلاق کي ڪردار جي تربيت جو مثال بنائڻو پوندو. مثالي ڪردار جي پرورش

مارئيءَ جو سڄو ڪردار نوجوان تهئيءَ لاءِ هڪ نمونو آهي، جنهن جي لحاظ کان هڪ انقلابي، آزاديءَ پسند تور جي تربيت ٿيندي. ڪنهن به آدرش جي يا مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ خريست پسند ماڻهوءَ کي اول ته پنهنجي آدرش سڃاڻي ۽ جو يقين ڪرڻو پوندو، ۽ ان مقصد حاصل ڪرڻ جو پڪو ارادو ڪرڻو پوندو. ۽ ان مقصد جي حصول ۾ جيڪي مشڪلاتون درپيش اينديون انهن جي مقابلي ڪرڻ لاءِ جسماني، ذهني ۽ فڪري پاڪائي حاصل ڪرڻي پوندي. جيڪي لالچون، بچڙايون ۽ هوسون ماڻهوءَ کي پاڻ ڏي ڇڪي سندس آدرش جي رستي کان کيس ٽيرائي سگهن ٿيون انهن کي رد ڪري، ڌڪي، هٽائي کانئن

ڪا نه آڻن، انهن کي مارئيءَ جي تورجي مستقبل جو ڪهڙو اونو!

اڃا به مارئيءَ جي وطن وارن مان، مارئيءَ جي ماروٿڙن مان ڪي ٿيا اهڙا به آهن جيڪي سندس آدرش، سندس ست سيل، همت ۽ عزم ۾ شڪ ڪن ٿا. بندي خاني کان ٻاهر رهي، هزارين تنڪا ۽ طعنا مهيا ۽ ميارون موڪليندا رهن ٿا. چون ٿا ته:

مارئي نه ڄاڻي ته مارو پٺا نه مامري!

هيءَ منهن ڏيئي ٻن تون وه کائي نه مرين،

تان جي ملير ڄاڻيون توسين سگ نه ڪن!

کون ڪيئن منجهان تن پاڻ ڪوٺائينمارئي.

اهي سانگيٽڙا، هڪ جيڏا، ڌرتيءَ ڄاوا نياپا موڪليندا ٿا رهن ته مارئيءَ جي هن تور بي راه ٿي، ماڙين ۾ رهي، ملير لڄايو آهي. انهيءَ تور سان اسان جو سگ ٿئو.

مارئيءَ جو تور ان صورتحال تي ويچاري ٿو، پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي، پاڻ کي انهن سان پيئي به ٿو جيڪي ڇيڪ آزاد گهمندا وڌن، موڪ ميهي پٽيندا وڌن ۽ بي اونا پنهنجي اباڻن وٽ ڪڪن ۾ سٺا پيا آهن. مارئيءَ جو تور ٿو سوچي ته اهي ماڻهو ڪهڙي حساب سان اسان سان اهو رسامو لايو ويٺا آهن. ڪهڙي نه سهڻي انداز ۾ شاه سائينءَ مارئيءَ جي هر تور جي اندر جي انهي لطيفاحساس جي اُڀتار مارئيءَ جي واٽان ڪئي آهي:

مون سين ماروٿڙيون ڪهڙيءَ ريت رڻنديون،
چوٽي ۾ چيڙ پيو، پييم رت جيون،
نيئن ننڊ وه ٿيئي ستاري ساڏهيون،
هتي جي هيون: ته سڌ پيپن سيل جي.

مون ماڙيءَ جو سومرا بنهين پارين ڏک،
جت عمر جو اهو: جت مارو ڏينم مهڻا.

ٻاهرئين اُهوڪائي جي نوعيت

مارئيءَ جو تور هڪ اهڙيءَ صورتحال ۾ جي رهيو آهي جنهن ۾ هڪڙي پاسي عمر جي منڊ جا مامرا آهن، ٻئي طرف سنگهارن جي بي توجهي، بي التفاتي آهي، مارن جي منجه (ڪنفيوين) آهي، هوڏانهن پنهنجن مان هڪڙا وڃي ڀرمارن سان ڍونڍ ۾ شامل ٿيا آهن ۽ ملير ۾ مينهن وڌڻ نه وڌڻ جي ڪاپرواه ڪانهين ۽ هيڏانهن جيڏن سرتن، مارن ۽ سانگين جا طعناتنڪا آهن. ڇو ڏس مايوسي ۽ اوند آهي. مارئي جو نسل ههڙي اونداهيءَ واريءَ حالت ۾ ڪيئن پهتو!

هيءَ رت ۾ جيڪا توت پئجي وئي آهي: مارو،
ملير ۽ مارئيءَ جي وچ ۾ جيڪو هيءَ ويڇو پئجي ويو

پوندو. (خداوڪتاب بقوة).

مارئيءَ جي ٿور لاءِ ضروري آهي ته پليٽائي،
بيچڙائيءَ کان پاسو ڪري. جيڪي دنيا جون لالچون
ملير، مارن ۽ مارئيءَ جي وچ ۾ ويهي وجهن جو سبب
ٿين ٿيون انهن کان پاڻ کي بچائي.

ايءَ نه مارن ريت، جيئن سيڻ مٿان سوڻ تي،
اچي عمر ڪوٽ ۾، ڪنڊيس ڪانه ڪريت،

پڪن جي پريٽ؛ ماڙيءَ سين نه مٿيان.

سيستن، مائتن، ملير ۽ وطن سان اهو تعلق مارئيءَ
جي قسمت ۾ ازل کان لکيل آهي، هاڻي اهو تعلق نه
ڪي ڪنهن لالچ جي ڪري مٽجي سگهي ٿو، نڪي
ڪنهن ڊپ ڊاءَ جي ڪري بدلجي سگهي ٿو، انهيءَ
ڪري جو مارئيءَ جو ٿور نه ڪنهن لالچ ۾ اچڻ وارو
آهي نه ڪنهن ڏاڍ کان ڊڄڻ وارو آهي.

جڏهن ڪن فيڪون من تڏا هڪون مارئين،

تون ڪيئن وجهين تن کي، سومرا شڪون،

هميرن هڪون؛ جاڙ جسي کي پاتيون.

حقاڻو هت ٿئو، آئون هت بنديائي!

اهڙيءَ طرح لباس ۽ جسم ۽ فڪر جي پاڪائي
سان مارئيءَ جي ٿور جي پروش ٿيندي، دنيا ۾ وڏي
کان وڏو جيڪو انقلاب آيو ان جي اهائي تربيت هئي.
ڏسو ته هيءُ ڳالهه ڪهڙي انقلاب جي پٺي هلي؟

اي ڪٽيءَ، کيس، لوئيءَ وارا

(ڏاڍ ۽ ڏمر جي خلاف) اٿ!

(ڏاڍن ۽ هائڻن کي) ڊيچارا!

(دنيا جي ڪنهن ظالم حاڪم کي وڏو سمجهڻ

بدران) پنهنجي رب کي وڏو ڪر.

پنهنجي لباس کي پاڪ رک.

بيچڙائيءَ کي رد ڪر.

ٿورو (احسان) ڪري گهڻائيءَ جي سڏ نه ڪر.

۽ پنهنجي رب تي صبر ڪر.

اهو پيغام آهي مارئيءَ جي ٿور لاءِ شاه سائينءَ
جو ۽ اهو پيغام آهي اسلام جي انقلاب عظيم جو جنهن
سڄي انسان ذات کي غلاميءَ مان ڪڍي آزاديءَ
جي واٽ تي آندو ۽ رحمة للعالمين جو باعث ٿيو. انقلاب
جي هن پيغام جي لفظن تي غور ڪريو:

يا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ: اي ڪٽيءَ وارا (اي ڪٽيءَ ۾ ويڙهيل)

ٿمر: اٿ (ظلم ۽ ڏاڍ خلاف)

فَإَنْذَرُ: پوءِ ڊيچارا (ظالمن ۽ ڏاڍن کي)

و رُبِّكَ فَكْبَرُ: پنهنجي رب کي وڏو ڪر (هر ڪنهن

ظالم حاڪم کان مٿي)

و ثِيَابَكَ كَتُورَ: پنهنجي لباس کي پاڪ رک.

نجات حاصل ڪرڻي پوندي. ۽ پنهنجي نصب العين
تي پڪو يقين رکي رب تي ڀروسو رکي، پڪو پختو ٿي
بيهو پوندو ۽ ڏاڍائي جي خلاف، ظلم جو ۽ جبر جي
خلاف اٿڻو پوندو.

اول ته مارئيءَ کي پنهنجي لوئيءَ جي لچ رکڻي
پوندي، ۽ رب کي نه ڀاڙائڻو پوندو ته ”لوئيءَ جي لچ
رڪبانءَ منهنجي پرور پاڪ خدا.“ کيس تقويٰ جو
لباس پاڪ رکڻو پوندو ۽ لوئي جيڪا مارئيءَ جي
مائتن جي اصليت جي، پاڪائيءَ جي، سادگيءَ ۽
نهائيءَ جي نشاني آهي، تنهن کي ريشم ۽
ڪيمخواب جي لالچ ۾ بدلائڻ کان بچڻو پوندو، ڏاڍ ۽
زور ۾ اچي لوئي لاهڻي نه پوندي، ڌارئين حڪمران
جي لباس ۽ ڪردار جي ڏيک ويڪ کي نظر انداز
ڪري پنهنجي اصليت ۽ پاڪيزگيءَ جي لباس تي
پختو ٿي بيهو پوندو.

پٽ نه پرهيان سومرا، جان ڪي تان جيئان،
آئون ڪيئن لوئي لاهيان ڪارڻ بن ڏينهان.

سڀي سڀا ڏي، پوري نيهن نه ڪڇوئي،
ڪٽيءَ وٽيون ڪٽيون، ستي سيئي سي،
ميچڻ چوڻم ڪي؛ ته لڄاڻي ٿر ڄاڻيون!

پٽو لاپنهواريون، مور نه مٿي ڪن،
جه لاک زنائون لوٽيون ته سائنسان سونهن،
ان اڃا پڻئون اڳري، بڃمل بانئن،
سکر پائيان سومرا! ڪٽي کان ڪنهن،
جا ڏنيم ڏاڏائڻ؛ سا لاهيندي لچ مران.

عمر جو آئون ڪئين پٽ پرهيان سومرا!

مون مارو جو مک، تيل نه لائين تنهنجو.
ملڪ مارو جي آهيان، جورن تيان جوءِ!

جا مٿي ڏنيس مارئين، سالوئي نلاهي!
سومرا ساهي، ستيءَ وجه مڙ سنگهرون

جيڪڏهن مارئي جو ٿور ڌارئين جي رعب تاب،
ڏيک ويڪ کان متاثر ٿي پنهنجي لوئي مٿائي
ڇڏيندو، پٽو پهريندو ۽ ڌارئين جي هر شي کي
پنهنجي سادگيءَ واريءَ اصلي شيءِ کان بهتر
سمجهندو ته اهڙي ٿور کي سندس آدرش کان هٽائي،
پنهنجو نوڪر ۽ غلام بنائڻ سولو ٿيندو، پر جيڪڏهن
مارئيءَ جو ٿور پنهنجي آزاديءَ جو گهورو هوندو ته
ان کي پنهنجي ڪٽيءَ کي مضبوط ۽ سوگهو جهڻو

والرُ جُزْءًا حَجَرًا: ۽ جيڪا پليٽائي هجي تنهن کي رد ڪر، ڀري ڪري
وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ: ٿورو يا احسان ڪري گهڻائي جي
سٺ نه ڪر.

وَلِكَبِّكَ قَاصِرًا: ۽ پنهنجي رب تي صبر ڪر.
جڏهن لوڻي جهڙي هيٺائيءَ ۽ تقويٰ جي لباس کي
ڀاڪ رکبو. جڏهن انهيءَ لوڻيءَ کي ڌارئين حاڪم
جي ريشم ۽ ڪيخواب جي ملاوٽ سان پليٽ نه ڪب.
جڏهن ٿورو رد ڪبو ۽ ڪوڙ کي ڪڪ پائڻو. همت
برقرار رکي، دل نه لاهي، سيل ۽ ست قائم رکبو.
جسم، ذهن ۽ فڪر جي پاڪائي رکي، مال جي
گهڻائيءَ جي سٺ، لالچ ۽ تمنا نه رکي، ۽ سڀني رهيل
ڪم رب جي حوالي ڪبا: ”ويچاريءَ واري وڏا ڪم
ڪريم تي“ تڏهن انقلاب جو پهريون قدم ڪڍندو.
گهڻائيءَ جي سٺ ڪري، لوڻي لاهي، ريشم ۽
ڪيخواب ۽ پٽ پٽيهه پائڻا ته پوءِ ملير ماڻن جا
خواب به ڪونه ڏسبا. اخلاق ۽ ڪردار جي سونهن
ويچائي مارئي ڪيئن ملير وڃڻ جون سڌون ڪندي؟
سونهن وڃايم سمر ڪيڏاڻ وٽ ڪمال؟
ويچان ڪيئن وطن ڏي ههڙو وٺي حال؟
جي مان ڏين جمال ته پسان منهن پهتار جو.
ملير، مارن ۽ مارئيءَ جي آزاديءَ جي خواهش
رڪڻ وارن کي منهن موچارا رکڻا پوندا، جن کي ملير
پنهنجو ماڳ ڪرڻو آهي، تن کي
تن مه موچارا مارئين، ملير جنين ماڳ.
وَأَمَّا الَّذِينَ ابْصَرَتْ وَجُوهُهُمُ وَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ (ال عمران ۱۰۶)
وجوه تومئذ ناعتمه تسعيا راضيه.
(الفاشية)

جڏهن مارئيءَ جي تور جي اهڙيءَ اخلاقي تربيت
ٿيندي جو پنهنجي آدرش، پنهنجي نصب العين، کان
هنن کي نڪي دنيا جو ڏاڍ، نڪي لالچ هٽائي
سگهندي، تڏهن انقلاب جي ڏس جو ٻيو مرحلو شروع
ٿيندو. ڪوٽ جي ڪنڊن پاسن ۾ ويهي جتي به ڪو
موتعو مليو ۽ ڪو ٻڌڻ وارو هٿ آيو ته مارئي عمر جي
بي انصافيءَ جي پڇاڙ ڪندي، ۽ عمر کي پاراتا
ڏيندي جنهن ساڻس ههڙو ظلم ڪيو آهي.

وٺي ڪوٽ وٽن ۾ ڪامڻ ڪواري،

ملير سارڻو مارئي، رويو رٿاڙي:

الا اوتاري منڌ ماروءَ جي ميڙئين.

ڪوٽ جي ڪنڊن پاسن ۾ ويهي، ڪوٽ وارن جي
اڳيان، عمر جي طرفدارن اڳيان، دشمن جي اڏي ۾
ويهي مارئي عمر جي متعلق پٽ پاراتا، گلاغيٽ
ڪندي، خراب ٻول، ”ڪوار“ چوندي. پاراتا ڏيڻ
مارئيءَ کي سونهن رهائڻ، مارئيءَ کي روا آهن جو

ساڻس ظلم ٿيو آهي، ۽ الله تعاليٰ جو ارشاد آهي
لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ
”الله تعاليٰ کي پسند ناهي ته ڪو وڏي واڪي
بيچڙو ٻول (ڪوار) ڪنهن لاءِ ٻولي، ڪواري سواءِ اُن جي
جنهن سان ظلم ڏاڍ ڪيو ويو هجي.“

جهڙو مارئيءَ سان ٿيو آهي تهڙو ظلم ڪو ٻيو؟
ههڙو ڏاڍ ڪو ٻيو؟ انهيءَ ڪري ته مارئي ”عمر جي
انصاف جا وٺي واسا ماڳاءِ.“ ۽ مارئي ساڻس ٿيل
ظلم جو داستان جڏهن ڪوٽ جي رهواسين، عمر جي
طرفدارن عمر جي ماڻهن عزيزن نوڪرن ڇاڪرڻ
سان ڪندي ته آخر آهي به انسان آهن هڏي ۽ چم جا
ٺهيل آهن انهن ٻڌندڙن جون به دليون نرم ٿي
وينديون ۽ نتيجو اهو نڪرندو جو هڪڙي پاسي
مارئي ساڻس ٿيل ظلم جو داستان ۽ ملير جي آزاديءَ
جو احوال ٻڌائي پئي رهندي، ته ٻئي پاسي نرم دل
ٻڌندڙ اهڙو دڪدانڪ داستان ٻڌي پيا هنجھون
هاريندا ۽ مارئيءَ سان گڏ بيٺا رهندا:

ملير سارڻو مارئي، رويو رٿاڙي،

راج رٿاڙي هنجھون هاري هيءَ هتي جي هت.

اهو ڪيئن ممڪن ٿيو آهي جو هتي جي هيءَ
مارئي جيڪا هتي ڌارين ۾ آهي، هتي جي ماڻهن
کي جيڪي عمر جا عزيز قريب نوڪر ڇاڪرڻ آهن
دشمن جي ڪيمپ جا آهن تن کي رٿاڙيون وٺي آهي
ڪو هڪڙو اڌ ڪونه ٿو روئي پر اها ڳالهه ٻڌي راج
بيٺا رڻ جيڪو ٻڌي ٿو سو روئي ٿو. اهو انصاف جو اکر
ٻڌي خود ڪوٽ وارن جي وات مان به اهائي وائي
ٿي نڪري ته:

الا، اوتاري منڌ ماروءَ جي ميڙئين.

حاجم لاءِ به واٽون: صلح وارٽ يا زيروئن ۽ زنجير راج

جڏهن اهڙيءَ طرح بي انصافيءَ جي خلاف، ظلم ۽
ڏاڍ جي خلاف راءِ عامه استوار ٿيندي تڏهن حاڪم لاءِ
ٻه واٽون آهن عدل واري يا ظلم واري جيڪڏهن عمر
حياءُ وارو آهي، تقويٰ وارو آهي خدا جو خوف دل ۾
اٿس ته پنهورن سان فوراً پڇاڙ ۽ جون ڳالهون ڪندو ۽
ظلم جيڪو هيستائين ٿي چڪو آهي اُن جو مداو
ڪندو. مارئيءَ جي آزاديءَ جون ڳالهون ٿينديون.
رواداري ۽ انصاف کان ڪم وٺبو، جيڪا ماڙين ۾ ٿئي
ويهي، سا ملير ويندي مارئي پر انهي صلح ڏي هٿ
وڌائڻ جو ڪم عمر جو آهي، مارن جي وس ۾ ناهي
جو صلح جا شرط رکن يا صلح جي آڇ ڪن. جنهن ڏاڍ
ڪيو آهي، في الحال وس ۾ به انهيءَ جي آهي ته سڀي
نموني جي صلح جي پنهنجي طرفان آڇ ڪري، اهڙي
قسم جو صلح جيڪو ملير مارن ۽ مارئي ٽنهي کي
منظور هجي. جيڪڏهن با اختيار ماڻهو، ملڪ جو

حاکم، عمر اهڙي صلح جي آڇ ڪري ٿو ته اها ڳالهه سڀني ڌرين لاءِ سهڻي آهي.
 اُتي ٿي وراڻ، کين واڌايون آڻيون،
 لڙي لوڻڙيارين، مڙني مه ڪاڻ،
 صلح واريو سومري، چئي پنهورن پاڻ،
 همير نئون هاڻ؛ مهت لهندن ماري.

ڪڍي ته ڪاڻ لهي، ڪٿان هيءُ حمير.

ظلم ۽ ڏهڪاءُ: زيربئون ۽ زنجير

پر جيڪڏهن وقت جي حاکم عمر سومري ۾ اهو اخلاق ناهي منجهس خدا جو خوف ناهي ۽ هو صلح ورائڻ جي وائي وات ٿو آئي ته پنهنجي ڳالهه مٿي ڪرڻ لاءِ ماري جي تور تي اڃان وڌيڪ ظلم ڪندو ته جيئن هيئجي، رعب دباءِ ۾ اچي اها ڳالهه مڃڻ جا ظالم جي من ۾ آهي. اهڙيءَ حالت ۾ خدا جي خوف کان بي ڊڄو ٿي ماريءَ کي اڏيڻ ڏيڻ جو پروگرام ٺاهيو ويندو. جور ۽ جبر جا وڌيڪ سامان ڪيا ويندا. ڪوٽن ۾ ڏاڍ ۽ ڏهڪاءُ جا آثار پڌرا ڏسڻ ۾ ايندا. ظلم جي ڪاروبار هلائڻ لاءِ رحمدل عملدارن کي لاهي خدا جي خوف کان عاري جاسوسن حاکمن کي ماريءَ جي مٿان مڙهيو - اهو سچو سچو وقت ٿيندو ماريءَ جي انقلابي تربيت جي امتحان جو:

ڳچي ڳانالود جا، زيربون ۽ زنجير،
 پيڪڙاپيرن ۾، ڪوٽين اندر ڪير،
 چاري چوگانن ۾، واحيت ڪن وزير،

پر اهڙيءَ صورتحال ۾ رهي ماريءَ پنهنجي همت ۽ استقلال جي جذبي تان هٿ نه ڪڍندي:

ڇن نه ڇچي آهيان، اهڙي سٺ سرير،
 مارو ڄام ملير؛ پيچ ڪين پنهور کي.

ماريءَ لاءِ هي وقت هڪ وڏي امتحان جو وقت آهي. ڏاڍ ۽ ڏهڪاءُ کان بچڻ لاءِ هڪ طريقو آهي: حاکم جي ناپاڪ عزائم جي آڏو جهڪڻ. پر ماريءَ جي ڪردار صحيح واٽ تي تربيت ٿيل آهي، ان ڪري چوي ٿي:

چي لوڻ لڱن لائيين، چيري چيري چم،
 مون ڪر اڳي نه ڪنو اهڙو ڪوجهو ڪم،
 جان جان دعويٰ ڏم؛ تان تان پرت پنهور سين.
 ماريءَ جي نسل مان اڳي ڪنهن به ڪڏهن اهڙو بيڙو ڪم نه ڪيو آهي: ماريءَ جو هيءُ تور ائين وري ڪئين ڪندو؟ سندس تربيت ئي اهڙي انداز تي ٿيل آهي:

ڪو ڏينهن آهين ڪوٽ ۾، لوئي عذر لاءِ،
 ڪامڻ آهنجي، ڪر جي آڏو ڏاڻي آءُ،
 جت نه پاڙج، هيڪڙو، پاڻر جي پساد،
 ستي سيل ٺاه؛ ملير ويندين ماري.

انساني تعلق لاڳاپا، رشتا ساڳيا ئي آهن، جيڪي هڪڙي پاسي محبت جو ته ٻئي پاسي نفرت جو سبب ٿي سگهن ٿا. ۽ هٿيار به ساڳيا آهن جيڪي ظلم ۽ تشدد جو ڳانڍاپي جو سبب ٿي سگهن ٿا. ساڳيون زنجيرون آهي جيڪي هڪڙي پاسي نفرت جو هٿيار آهن، ته ٻئي پاسي آهي ساڳيون زنجيرون محبت جي پنڌن جون آهن، هڪڙي پاسي نفرت ۽ سزا جا پيرن ۾ پيڪرا ۽ ڪير هڻي سگهجن ٿا ته ٻئي پاسي محبت جون ميخون ۽ جيءُ جون جڙون لڳن ٿيون. عمر کي هڪڙيون زنجيرون، زيربون، پيڪڙا ۽ ڪير نظر ۾ آهن، ماريءَ کي وري ٻيون جڙون ۽ ميخون پيون سڃهن:

آئون ڪيئن ڇڏيان سومرا، تن پنهورن پچار،
 جڙ جنين جي جان ۾، لڳي ريءُ لوهار،
 ميخون محبت سنڌيون، هيڙي منجه هزار،
 پڪا ۽ پنهور؛ ڏني مون ڏينهن ٿيا.

هيءُ ماريءَ جو نسل نڪي لوپ ۽ لالچ ۾ اچو آهي، نڪي ڊپ ۽ ڊاڏ ۾ اچو آهي. هن کي پنهنجي آدرش، پنهنجي ملير پنهنجي مارن ۽ پنهنجي نصب العين جون ميخون اڳتي قابو لڳل آهن، هن کي ٻين ميخن جي هاڻي پرواه ڪانهي.

جڏهن ڪن فيڪون، من تڏاهڪون ماريون،
 تون ڪيئن وجهين تن کي سومرا شڪون.

جڏهن ماريءَ جو نسل نڪي لوپ ۽ لالچ ۾ ايندو، نڪي ڏاڍ ۽ ڏهڪاءُ جي آڏو جهڪندو، پر ان جي ابتڙ پنهنجي لباس، جسم فڪر ۽ آدرش کي پاڪ رکندو. بيڙائي کي ڌڪاريندو ۽ عزم ۽ همت سان سهڻ ۽ مقابلي ڪرڻ جو صبر پاڻ ۾ پندا ڪندو، تڏهن قدرت جو قانون ”سنت الله“ پنهنجو ڪم خاموشي سان آهستي سان اهڙي طريقي سان ڪري وٺندو جو ڏسڻ وارا ڏسندا رهجي ويندا ۽ ماريءَ جي آه عمر جي آه کي ڪوٽ کي ڪيرائي وجهندي. قدرت جو قانون پنهنجي طريقي سان ماريءَ جي نسل لاءِ رستو هموار ڪندو. ڏاڍي جي ڏاڍائي جڏهن حد کان لنگهي ويندي، ظالم جو ظلم جڏهن سنڌا سيڙا ٿي ويندو، تڏهن حاکم جي حاڪميت کان پنهنجا پراوا بيزار ٿي ويندا ۽ هيئن ۾ سهڻ جي وڌيڪ سگه نه رهندي، حاکم جي حڪومت جون پاڙون اڏيهي گاڏل لٽ وانگي ڊهي پونديون ۽ هٽيلن جا هٿ پٽ تي اچي پوندا، ڏاڍ اڏو وڌندو جو هيٺا مجبور ٿيندا ته ڏاڍ جي خلاف اُتي بيهن. پوءِ لوئي وارا ڏاڍ جي خلاف اُٿندا: ”يا ايها المدثره تم، جو حڪم پورو ٿيندو

عمر جي ظلم جون خبرون عام جام ٿينديون. هي سيل ۽ هيئي قوم ڏٺيءَ وٽ پاڏائيندي ۽ حاکم کي

انقلاب جو لفظ

پڻيندي پارانا ڏيندي:

منڊا ڌوءَ نه مارئي، نه کلي نه ڪاء،
عمر جي انصاف ڄا، ويئي واسما ڳاء.
”هيءَ جا ڪيئي هاءِ؛ سا مهندان ايندي منهن ۾!“
جيڪو ڇٽيلو جهڙو ظلم ڪندو، انکي، اُن جو بدلو
انتي ئي دنيا ۾ اڳيان ايندو. جو الله تعاليٰ فرمايو ته:
فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ
إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَيَّ أَشَدَّ الْعَذَابِ.
وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ.
(البقرة ۸۵)

”پوءِ اوهان مان جيڪو اهڙو ڪم ڪري تنهن جي
سزا ڪهڙي آهي
سواءِ انهيءَ جي جو دنيا جي حياتيءَ ۾ خوري
آهي

۽ قيامت جي ڏينهن سخت عذاب ڏانهن ورايا ويندا،
۽ جيڪي ڪندا آهيو تنهن کان الله بي خبر نه
آهي.“

”هيءَ جا ڪيئي هاءِ سا مهندان ايندي منهن ۾!“
هيءَ هٿ ۽ هيءَ مڪر جو مارو جيڪو وقت جو
حڪم رڻيو ويٺو آهي، اهو مڪر نه رڳو ڏهندو، پر
اهو هٿ ۽ مڪر مڪريل جي منهن ۾ پوندو؛
ومڪر اولئڪ هُو يَبُور

(فاطر ۱۰)

۽ اها ڳي، اها ته ٿئي آهي.
ن استكباراً في الارض ومكر السييءَ = ملڪ ۾ هٿ
ڪرڻ ۽ مامرن منڊڻ (سان نفرت وڌائڻون)
ولا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَعْلَى.
يا مامرو منڊڻ نه پوندو ڪنهن ٻئي تي پر اُن جي
اهل (رڻيندڙ) تي.“

ظالم کي سندس ظلم ئي اڳيان ايندو. ظلم جي
عام جام هٿ ڪري عوام ۾ اُن حڪم جي حڪومت
جون پاڙون ڪمزور ٿي وينديون عوام ۾ مقبوليت
گهٽبي، نا مقبوليت ۽ بي چيني وڌندي. بي انصافين
جو شڪار ٿيل هڪ اهڙو طبقو پيدا ٿيندو جيڪو پيڙ
جي پيڙ جي نيٺ وڌيڪ پيڙجڻ جو ست نه ساري
اُٿندو، ۽ ظالم سان سامهون ٿيندو. هن ۾ اڳئي سڳ
ڪانه هوندي، سوڪوڪو نظام رڳو هٿ لڳڻ سان
اڏوهي کاڌل لٽ وانگي زپ اچي پٽ ته ڪندو. اهو
قدرت جو قاعدو آهي ۽ انهيءَ ۾ ڪو فرق نه لهندين:

لَنْ تَجِدَ لِسِتِّ اللَّهِ تَبْدِيلًا
وَلَنْ تَجِدَ لِسِتِّ اللَّهِ تَحْوِيلًا

(فاطر ۴۳)

”پوءِ تون الله جي دستور ۾ ڪڏهن ڪا مٽ نه ڏسندين
۽ تون ڪڏهن الله جي دستور کي ڪا ٽرگهين نه
ڏسندين.“

رڳو سير ڪري ڏسو ته ڪهڙين ڪهڙين سگهارين
تومن کي هن کان اڳ ناس ڪيائين، جيڪي، عمر
سومري، هر زماني جي حاڪم کان وڌيڪ
سگهاريون هيون.

منهنجي آڏو اها ڪڏهن ڪيرائيندي ڪوٺ ڪي.
انقلابن جي اچڻ جو هيءَ نقشو الله تعاليٰ حضرت
موسيٰ ۽ نرعون جي ذڪر ۾ ڪيو آهي. پاڻ
فرمايائين:

”بيشڪ نرعون ملڪ ۾ وڏائي ڪئي
۽ اتي رهڻ وارن کي ٽوليون ٽوليون ڪيائين
منجهائين هڪ ٽوليءَ کي هيٺو ڪيائين
۽ سندن پٽ ڪهندو هو بيشڪ اهو فسادين مان
آهي.“

پوءِ الله تعاليٰ هيئن ڪي سگهارو ڪرڻ چاهيو ۽
سگهارن کي هيٺو ڪيو:

”۽ گهريوسون ته جن کي ملڪ ۾ هيٺو ڪيو ويو آهي
تن تي احسان ڪريون
۽ کين امام (سردار) بنايون ۽ کين وارث بنايون
۽ کين ملڪ ۾ ڏيڏيو ڏيون

۽ نرعون ۽ هامان ۽ سندن لشڪرن کي انهن هيئن
جي هٿان اهو ڪري ڏيکاريون جنهن کان هو ڊڄندا
هئا پوءِ اسان موسيٰ جي ماءُ کي حڪم ڪيو ته هن
(نسل يا تور) کي کير پيار (اُن جي تربيت ڪر).“
(القصص ۴ - ۷)

موسيٰ جي ماءُ کي حڪم ٿيو ته ”ارضعِه، ته“ هن
کي کير پيار، هن جي تربيت ڪر، هن انقلاب لاءِ هن
نسل کي کي تيار ڪر. مارئيءَ جي نسل مارئيءَ
جي تور جي خاص انداز تي خاص مقصد لاءِ تربيت
ٿيندي. اُن تربيت هيٺ پرورش حاصل ڪري مارئيءَ
جو تور خدا ۾ ڀروسو رکي پنهنجي آدرش لاءِ ڪم
ڪندو، ۽ مارئيءَ کي خوشخبري پهچندي ته:

مڪي روءِ ۾ رڙ ڪي، مڪي ڪر ڏانهون،
سٽي لوڪ لطيف چئي، ٻئي ڪڇ ٻانهون،
لڏءِ جت لائون؛ سو ڏيهه پسندين مارئي.

ٻڌا جڏهن سڀ در بند ٿيندا، تڏهن مارئيءَ جو
نسل لوڪ سٽي ڏئيءَ کي مدد لاءِ ٻاڏائيندو ۽ چونڊو
ته ”متي نصرالله.“ ”الله جي واهر ڪٿي آهي؟“ تڏهن
جواب ايندو ته ”أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ“ ”بيشڪ الله جي

واهر ويجهي آهي.“ توهان جا ويري اميد ته هلاڪ ٿيندا ۽ ڌرتيءَ جو وارث توهان کي بنايو ويندو.“
عَسَي رِبْكُمْ اَنْ يَّهْلِكَ عَذُوكُمْ وَيُسْتَخْلَفَكُمْ فِي الْاَرْضِ
“(الاعراف ۱۲۹)

مارئيءَ جي لاءِ ملير مان خوشخبري ايندي ته: ”ورثا واهارو، هاڻو سڀ هيٺا ٿيا.

مليران مارو، پکي پيهي آنيو،
ورثا واهارو، هاڻو سڀ هيٺا ٿيا.

بيشڪ الله جي واهر ويجهي آهي، پوءِ متان سست ٿيا آهيو، ۽ نڪي هيٺائي ٻولي آئو. ۽ ”انتم الاعلون“ اوهين ئي مٿي ٿيندو. اوهانجوئي ڳاٽ اوچو ٿيندو. الله اوهان سان ساڻي آهي ”والله معكم“ اوهان جا اعمال ضايع نه ڪيا ويندا. انهيءَ ڪري جو قدرت جو قانون اهو آهي ته ”وكان حقاً علينا نصرالمؤمنين.“ (مومنن جي واهر ڪرڻ اسان تي حق آهي.) كُتِبَ لِلّٰهِ لَا غَلْبَ اَنْا وَرُ سُلَي. اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ (الله لکي ڇڏيو آهي ته اسان ۽ اسان جا رسول غالب ٿيندا. بيشڪ الله سگهارو طاقت وارو آهي.)

مهنجي آه اها ڪڏهن ڪيرائيندي ڪوٽ کي.
الله تعاليٰ جي نصرت ۽ واهر سان، مارئيءَ جي ٿور کي تڪليف ڏيندڙ ٻئي ڳالهيون بدليون. هڪڙي پاسي عمر جاتيد ۽ بند ٿيندا، ڪنگرا ۽ ڪوٽ ڪرندا، ظلم ۽ ڏاڍ ناس ٿيندا، منڊل مامرا ڏهندا جو ارشاد ٿيل آهي ته ”وَمَكْرُ اُولٰٓئِكَ هُوَ يُّبَوَّرُ“ ۽ ڏوڪو اهو ته ٿئو آهي. ۽ مارئيءَ کي بشارت ۽ خوشخبري ملندي ته:

مَڪِي رَوْءُ مَرَّ رَژَ ڪي هنجون هڙ مَر هار،
توتان بند بدائڻو، پيڙيون نيئي بار،
پهچندئين پهوار: سگهي سنگهارن کي.

انهيءَ پاسي جڏهن سنگهارن تان اهو ظلم اهو ڏاڍ لهندو، اها ڌرت لهندي، جڏهن مارئي جي آه اها ڪوٽ کي ڪيرائڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندي، تڏهن خوشيءَ جا مينهن پوندا، مٿل ڌرتي جيئري ٿيندي، گاه پٽ جام ٿيندا ۽ ظالم حاڪم جا ظلم ڪندڙ تپيدار ۽ صوبيدار ڪمدار ۽ ڪاراوا ۽ ٽڪس وٺندڙ به ڪونه

هوندا، راترن جو ظلم لٿل هوندو:

نه ڪا جهل نه ڀل، نه ڪو راتر ڏيه ۾،
آئو وجهن آهين، روڙو رتا گل،
مارو پاڻ اُمل؛ مليرن مرڪڻو.

جهڙا مارو بي بها سٺا ۽ سهڻا، تهڙو سندن
ملير بهڪندڙ ۽ خوشيون ڪندڙ مرڪندڙ، اهڙي
خوشيءَ جي موقعي تي جڏهن مارو خوش هوندا،
ملير بهڪندڙ هوندو، تڏهن سار ٿيندي مارئيءَ جي،
پيٽ ڀري کان پوءِ ٻچن جي سار ٿيندي:

پنهوارن پاڻو هيو، ڪي وس واهندن،
لٿو سيءُ لطيف چئي، ٻڌو ٿڻ ٿڻ،
اوه ٿا ڪورن ڪئري، سرتيون مٿان سسڻ
عمر اُن اگندري، پاسي ڪانڌ ڪتن،
پائرانيون پٺيون، ننڍن نوراپن،
ڪائرڪتيون خاصيون، اوچيون اُت اُچن،
ڪڍو پيٽ ڪهن، ”ملير گهرجي مارئي!“

ملير ۾ مارئيءَ جي ڌڪاريل، تڙيل يا وساريل
ٿور جي وري گهرج پوندي. ملير جا مارو مارئيءَ
جي نسل کي وري سڏائي پاڻ وٽ ويهاريوندا.
مارئيءَ جي نسل سان پنهور ڀر چندا جو ”ڍولٺا
مارو منهنجا الا پرچن شال پهوار“ جون دعائون
گهريون ويون هيون. ملير مارو ۽ مارئيءَ تيئي پاڻ
۾ ريجهي راضي ٿيندا،

تن من، جسم ۽ جان سڀ هڪ ٻئي کان راضي
هوندا، بلدة طيبت و رب غفور ”پلر پيڻ، اوچن اُن، جن
جا پير مٿي پٽ پاڪ“ جو وعدو ۽ خواب جڏهن پورو
ٿيندو تڏهن رحمت جا مينهن وسندا:

تنهن ڀر اُن مينهڙا جنهن ڀر گهريائون،
رضا جا رحمان جي پڇي پاريائون،
ملير ماڻيائون حڪم ساڻ حبيب جي.

جيڪي هيٺا هئاسي ٿري ڌرتيءَ جا وارث ٿيندا ۽
پڇاڙي موچاري انهن جي ٿيندي جيڪي خدا کان
ڊڄندڙ هوندا،
والعاقبة للمتقين

انهي ڪري انقلاب جي انهيءَ راند ۾ کٽيو تنهن
جنهن آخري مله کٽي. ”مله آهي پڇاڙيءَ واري“.